

DOKTORI ÉRTEKEZÉS TÉZISEI

Czövek Zoltán

SZÁMADÁS, LEPTÁR, VÉGRENDELET **TANULMÁNYOK KÖZÉPKOR VÉGI FORRÁSOKRÓL**

DE Bölcsészettudományi Kar
2008

Czövek Zoltán

Számadás, leltár, végrendelet
Tanulmányok középkor végi forrásokról

I. Célkitűzés. A téma ismertetése

Az értekezés három részből tevődik össze, melyek tárgyát öt forrás képezi: három főúri számadás, egy leltár – királyi kincsjegyzék 1521-ből –, továbbá Túz Osvát zágrábi püspök 1499. évi végrendelete. A számadások közül az első 1459-ből, a másik 1516-ból, a harmadik 1524-ből származik, a legrégebbit Rozgonyi Sebestyénhez, a másik kettőt a Kanizsaiakhoz köthetjük. Az első két (már publikált) fejezet a kútfők szövegéből és a bevezető tanulmányból áll, míg a harmadik rész kiadott testamentum elemzése: itt, mivel a forrásközlés szükségtelen, részletesen ismertetem a végrendeletet. (Az első fejezetben olvasható tanulmány, mivel három kútfővel foglalkozik, maga is három részre tagolódik.) A forrásokból jellegüknél fogva legnagyobb mennyiségben a magyar nagyúri és királyi udvar anyagi kultúrájáról szerezhetünk ismereteket (a számadások persze emellett a főúri udvar működésébe is betekintést engednek), viszont jó néhány olyan bejegyzés található bennük, melyeknek politikai vonatkozása van (ezek közül nem egy az országos közügyek szempontjából fontos), a dolgozat ezen utóbbi, rendkívül értékes adatokból indul ki. Az egyes fejezeteket tehát hasonló, politikatörténeti-életrajzi-archontológiai jellegű tartalmuk fűzi össze disszertációvá, továbbá az, hogy a kiindulópontul szolgáló forrást minden esetben hozzáférhetővé teszem, teljes szövegű közlés, illetve a lehető legnagyobb részletességgel történő ismertetés formájában. Mindenekelőtt azt igyekeztem vizsgálni mindhárom részben, hogy milyen (politikai) kapcsolat fűzte a forrásokban felbukkanó, vezető funkciót betöltő, magas társadalmi állású személyeket azokhoz (főrangúakhoz, illetve az uralkodóhoz), akiknek utasítására az adott kútfőt megírták, illetve akikhez az elsősorban kapcsolható. Ez alól persze kivétel a harmadikként, kis terjedelemben vizsgált rövid számadás, amelyből csak egyetlen néven nevezett személyt tudunk azonosítani, azt a főurat, akinek a számára beszerzett árukról készítették a forrást.

A témaválasztás szokatlan, hiszen jelentős történelmi személyiségek életrajzírói, illetve politikatörténeti munkák készítői nem szoktak olyan kútfőket kiindulópontul felhasználni, amelyek leginkább az anyagi kultúra forrásaiként hasznosíthatók (persze a végrendeletek ebből a szempontból némileg kivételt képezhetnek). Azok a fontos személyiségek azonban, akikhez a disszertációban középpontba állított forrásokhoz hasonló kútfők mindenekelőtt kapcsolhatók, a politika irányítói, formálói. A főpapok és főurak önmagukban véve politikai tényezők voltak, akár akarták, akár nem, utóbbiak akkor is, ha semmiféle köztisztséget nem viseltek. Persze a nagyúri családoknak voltak olyan tagjai, akik távol maradtak a politikától, vagy saját elhatározásból, vagy esetleg rokonaik akaratából, viszont az általános korai halandóság miatt tudatában kellett lenniük annak, hogy bármikor eljöhöz az a pillanat, amikor nekik kell átvenniük a birtokok irányítását, nekik kell a család érdekeit helyi és országos szinten képviselniük. Azt mondhatjuk tehát, hogy bármelyik főpaphoz vagy arisztokratához köthető számadás, leltár, végrendelet mögött érdemes észrevennünk annak politikai hátterét, még akkor is, ha közvetlen politikai vonatkozásai nincsenek (bár testamentum esetében ez utóbbi nehezen elképzelhető). A királyhoz és a királynéhoz kapcsolható ilyen jellegű forrásoknak még inkább nyilvánvaló módon van politikai hátterük, figyelembe kell vennünk viszont, hogy korszakunkra, a középkor végére is igaz, hogy az uralkodó hitvese részben önálló politikai tényező, megfelelő birtokvagyonnal, jövedelmekkel.

A kiválasztott öt forrás közül csak egynek nincs úgymond közvetlen politikai vonatkozása, az 1524. évi számadásnak, mégpedig azért, mert Kanizsai Lászlón kívül (a neki szállított árukról készült ez a kimutatás) más befolyásos, fontos, név szerint említett személy nem fordul elő benne. Nem ez a helyzet a másik négy kútfővel. A püspöki végrendelet esetében a legszembetűnőbbek a politikai összefüggések: a főpapi, főúri végrendelet már önmagában politikai tett. A testamentum az életrajzokban mindig központi helyet elfoglaló, kiemelkedő jelentőségének megfelelően tárgyalt okmány, az életútnak bizonyos szempontból összegzését adja: sokat elárul például, hogy milyen nagyságú vagyonról találunk benne rendelkezéseket s ezeknek kik a kedvezményezettjei, hogy kik a kijelölt végrehajtók. További politikai vonatkozásai tárhatók fel, ha – mint a Túz - testamentum esetében – vagyunk olyan szerencsés helyzetben, hogy ismerjük, legalább részben, végrehajtásának történetét.

Az 1521-ben keletkezett királyi kincsjegyzék és az 1459. évi számadás olyan források, amelyekről elmondható, hogy ilyeneket „keresni nem, csak találni lehet”. Előbbiről ez azonnal, az első kézbevételekor, már a címéből kiderül, utóbbiról csak egy részének – nem mindig könnyű – elolvasása után. Előbbi forrás teljes tartalma miatt ritkaság, utóbbiról ezt

éppen politikai vonatkozású bejegyzései miatt mondhatjuk: ezekből mikroszinten lehet követni a Mátyás király elleni főúri lázadás egy igen fontos mozzanatát (Kubinyi András ugyan foglalkozott e kútfővel, de ezen vonatkozásairól nem szólt). Az 1516. évi számadás feldolgozása azt példázza, hogy hasonló kimutatásokból képet kaphatunk arról, hogy név szerint kik, mely tekintélyes és kevésbé rangos köznemesi familiárisok alkották egy főúr udvarát. Ezek az információk kiegészíthetők más jellegű források, például a misszilis levelek vagy hivatalos iratok adataival. Az 1524. évi számadásról írottak azt mutatják, hogy főúrhoz kapcsolható forrásnak nem kizárt, hogy akkor is meg tudjuk rajzolni a politikai hátterét, ha nincs semmiféle utalás benne, amelyet a politikával kapcsolatba lehetne hozni.

A történészek általában úgy tekintenek a számadásokra, leltárakra és testamentumokra, mint az anyagi kultúráról szerezhető ismeretek forrásaira. A számadásokból általában időbeli változást, folyamatokat, történéseket követhetünk nyomon, a leltárak egy adott pillanat állapotát örökítették meg számunkra. Azonban ezeket a kútfőket politikai szempontból is lehet – és kell is – elemezni. A végrendeletek szintén valóságos kincsesbányát jelentenek az anyagi kultúra kutatói számára (tulajdonképpen leltár - típusú forrásoknak nevezhetjük őket az anyagi kultúra szempontjából, hiszen adott pillanat viszonyairól adnak képet), esetükben azonban, legalábbis ha főrangú személyek testamentumait vesszük figyelembe, sokkal szembetűnőbb a politikum (mint ahogy arról fentebb már szó volt).

Egyáltalán nem állt szándékomban az egyes szereplők teljes életrajzát adni a dolgozatban, még teljes politikai biográfiáját sem. Igaz, több személyről közlöm az általa viselt tisztségeket, ám ezt csak a bemutatás szándékával teszem. Részletesebb életrajzi-politikatörténeti kidolgozásra csak az adott fejezet középpontjába állított forrás keletkezési hátterének megismerése szempontjából érdekes témákban került sor. Így az első fejezetben hosszasan taglalom, milyen bizonyítékokkal támasztható alá az, hogy Rozgonyi Sebestyén és Kanizsai László Hunyadi János, majd Mátyás leghűségesebb szövetségesei közé tartoztak. (Ez a Kanizsai László nem azonos az 1524. évi számadásban említettel.) Az 1459. évi főúri lázadás időszakáról szóló fejtegetésekben csak azokról a politikai jelentőséggel bíró életrajzi elemekről szólok, amelyek ehhez az eseményhez kapcsolódnak, Rozgonyi és Kanizsai egyéb ekkori tetteiről nem írok. A második fejezetben Sárkány Ambrus, Bornemissza János és Gosztonyi János német - osztrák kapcsolatait, illetve Mária királynéhoz és egymáshoz fűződő viszonyát vizsgáltam. A harmadik fejezetben Túz Osvát zágrábi püspöknek csak a végrendeletében kedvezményezett személyekkel való kapcsolatát törekedtem tárgyalni (nem sikerült mindegyikükre adatot találnom), viszont így sem kerülhettem el a Túz család és

Corvin János közötti ellentéteknek, viszályoknak, illetve a Túzok és Újlaki Miklós viszonyának bemutatását.

A politikai-életrajzi-archontológiai elemzésen kívül a dolgozat másik célja az analízis tárgyává tett kútfők kiadása, illetve gyakorlatilag teljes egészükben való megismertetése. Az első fejezet függelékében a kutatás számára ismert, de még közzé nem tett források olvashatók, a másodikban viszont az eddig teljességgel ismeretlen kincsjegyzék szövegét adom (utólag tudtam meg, hogy velem egy időben Réthelyi Orsolya is foglalkozott vele). A végrendeletet nem szükséges közölni, mivel Tkalčić ezt már megtette, kiváló munkát végezve. Igaz, a publikált szövegben vannak nyomdahibák, ezekre felhívom a dolgozatban a figyelmet. A testamentum egy-két részletét nem egy helyen idézik a magyar történészek, azonban megítélésem szerint nagyobb figyelmet érdemel a dokumentum, ezért a lehető legrészletesebben, egy rendelkezést sem kihagyva ismertetem azt.

A dolgozat tárgyát képező öt forrásban a kor legmagasabb szintű anyagi kultúráját sok szempontból ismerhetjük meg. Olvashatunk ékszerekről és egyéb, köztük egyházi rendeltetésű dísztárgyakról, élelmiszerekről, szövetekről, lószerszámokról, utazásról stb. Mindezekről azonban nem vagy csak minimális mértékben írtam, nem tekintetem feladatomnak a kútfők ezen szempontból történő feldolgozását. A számadások ezen túlmenően gazdaságtörténeti (például ártörténeti) adatokat is tartalmaznak, ám ezek hasznosítása is további kutatások feladata. Ha anyagi kultúrával, gazdaságtörténettel érdemben foglalkoztam volna, az teljesen más irányú, részben régészeti és művészettörténeti tájékozódást igényelt volna. Ez a munka szétfeszítette volna a rendelkezésre álló kereteket, további hasonló jellegű források bevonását kívánta volna meg, végső soron egy új disszertáció megírásához vezetett volna.

Annak, hogy miért éppen ezt az öt forrást választottam elemzés és részben publikálás tárgyául, gyakorlati oka is van. A számadásokról például viszonylag könnyen meg lehetett állapítani, hogy nem adták még ki őket (míg a kincsjegyzék – e rendkívül ritka forrás – esetében ez csak hosszabb kutatás után derült ki), lelőhelyük, a Nádasdy-levéltár igen gazdag hasonló forrásokban, ám ezek közül csak keveset tettek közzé. A számadások kiválasztásában terjedelmük is szerepet játszott. A végrendelet mellett azért is döntöttem, mert egyrészt nagyon fontos dolgokat tudhatunk meg belőle Túz Osvátról, másrészt hasonló forrásokból – főpapi testamentumokból – is kevés maradt fenn a korból.

A királyi kincsjegyzékek és a prelátusi végrendeletek számához viszonyítva főúri számadásból nagyon sokkal rendelkezünk. Ha az egész középkori forrásanyagot nézzük, akkor persze mind az öt kútfőről elmondható, hogy ritka, mivel középkori forrásaink

legnagyobb része birtokjogi vonatkozású irat. (Megjegyzendő viszont, hogy a nemesi testamentumok között is kizárólag birtokügyeket tárgyaló dokumentumokat találunk a legnagyobb mennyiségben.)

II. Módszerek

Ami a forráshasználatot illeti, a kiadott okleveleket igyekeztem lehetőleg teljes számban összegyűjteni, egy-egy kiemelkedő jelentőségűnek vélt kérdés tárgyalásakor ezeket publikálatlan kútfőkkel egészítettem ki, utóbbiak felkutatásához a Magyar Országos Levéltár középkori anyagáról készült elektronikus adatbázist használtam, melyben minden magyarországi oklevél adatai megtalálhatók. Elbeszélő forrásokat mindhárom fejezetben használtam. A szakirodalomra legnagyobb mértékben a második fejezet írásakor támaszkodtam, legkevésbé a harmadik rész esetében. Ez nem véletlen, mutatja azt, mennyit foglalkozott eddig az egyes témákkal a történetírás. Külföldi szakirodalomra lényegében csak a harmadik fejezet esetében volt szükség. Nem hallgatható el, hogy a disszertáció készítésének időszakában a kutatás feltételei évről évre nem kis mértékben javultak, köszönhetően több okmánytár, bizonyos alapművek, folyóiratok cd-n történő közzétételének. Az itt közölt négy kútfőt nemcsak másolatban (fénykép-, illetve fénymásolatban), hanem eredetiben is tanulmányoztam. A végrendelet Tkalčić által publikált szövegét nem az eredetivel, hanem annak másolatával vettem össze.

III. Legfontosabb eredmények

Az első fejezet címe *Három számadás a Nádasdy-levéltárból*. A három közül a legrégebb, 1459-ből való számadás [jelzete: Magyar Országos Levéltár (a továbbiakban: MOL) DL 26363] minden valószínűség szerint Rozgonyi Sebestyén erdélyi vajda kiadásait tartalmazza, melyeket a maga s familiárisai számára főleg élelmiszerre fordított. A bejegyzések zömmel a feltehetően április 17-ével kezdődő s biztosan megállapíthatóan 30-ával záruló időszakból valók, de találunk június 24-re keltezett adatokat, s talán május 5-ről és 12–13-ról származót is. A június 24-i dátum lehetséges, hogy tévesztés eredménye.

Rozgonyi és a forrásban szintén felbukkanó Kanizsai László a Hunyadi-ház szövetségese, igen fontos és kitartó híve volt, ezt a dolgot jó néhány adattal bizonyítja. 1458. november legvégén azonban Kanizsai elpártolt Mátyás királytól, majd csatlakozott az elégedetlenkedőkhöz: ott találjuk testvérével, Miklóssal együtt a III. Frigyes császárt 1459.

február 17-én Németújváron magyar királlyá választó urak között. (Kanizsai László és a Frigyes-pártiak legfőbb vezetője, Újlaki Miklós között azonban ellentétek feszültek, ezekről is szól a dolgozat.) Rozgonyi Mátyás oldalán maradt, a hűségesküt letette ő is az uralkodónak 1459. február 10-én Budán az ebben a számadásban szintén feltűnő Lábatlani János és Paksi László székelyispánokkal egyetemben.

Mátyás hadának a Frigyes-től és magyar híveitől elszenvedett április 7-i körmendi veresége után fordulat állt be a főúri lázadás történetében, melynek eredményeként végül nem került nagyobb veszélybe a király uralma: e fordulat egyik igen fontos eleme Kanizsai László és Miklós átállása volt közvetlenül a csata után. A közölt számadásból kiderül, hogy László Esztergomba ment, ahol minden bizonnyal Szécsi Dénes prímás fogadta, ő fordulhatott az uralkodóhoz vagy a szintén Budán időző Rozgonyi Sebestyénhez a Kanizsaiak ügyében. Az itt közölt forrás első két sorából mindenesetre kiviláglik, hogy Rozgonyi vagy legalábbis familiárisai feltehetően április 17-én tárgyaltak Esztergomban Kanizsaival. Két nappal később, 19-én a prímás, Rozgonyi és a két székelyispán is jelen volt a szűkebb királyi tanács ülésén, amelynek fő témája az időközben meghalt Garai László Mátyás előtt meghódoló özvegyével kötendő egyezség volt (Garait szintén ott találjuk a Frigyes királlyá választó urak között). Bizonyára ekkor vitatták meg a Kanizsaiak dolgát is. A számadásból kitűnik, hogy Rozgonyi ment ezután Esztergomba László elé a két székelyispán társaságában, még aznap, 19-én, s másnap mentek vissza Budára Kanizsaival együtt. Miután az letette a hűségesküt testvére nevében is az uralkodónak s írásban is hitet tett az ő követése mellett, Mátyás április 24-én megbocsátott nekik. Miután a testvérek helyzetét igen jelentős engedmények árán rendezte, Mátyás jónak látta, ha gesztust tesz Rozgonyinak. Április 30-án kelt oklevelében addigi szolgálataira való tekintettel megígérte neki, hogy elveszített birtokait amilyen hamar csak lehet, vissza fogja adni. A következő napokban az a feladat várt Kanizsaira és Rozgonyira, hogy a nyugati határvidéken megvédjék az országot az esetleges újabb nagy támadástól, ami végül nem következett be. Május 20-án már a hadszíntér közelében voltak, Kőszeg ellen készültek. A csatározások elhúzódtak.

A dolgozat szól a számadásban megemlített familiárisokról is.

A következőkben tárgyalt 1516. évi számadásban (jelzete: MOL DL 26176) a legkorábbi bejegyzés május 3-i, a legkésőbbi május 12-i. Ez a forrás a „nagyaságos úr” önmaga és familiája számára vásárolt mindenféle apróbb-nagyobb dolgairól összeállított kimutatás, melyben egyebek között szerepel luxusholmi, élelmiszer, lószerszám, azonkívül több kocsihoz szükséges tárgy, de hajósoknak adott összeg is. Ez a lajstrom egy Kanizsai pénzkiadásait tartalmazhatja. Az érvek, melyek alapján hozzá kapcsolhatjuk a számadást, a

következők: a forrás első részében Budától Sárvárig, a család rezidenciájáig tartó utazásra találunk adatokat (az úr maga is utazott); megtalálható a szövegben, méghozzá kétszer is Kanizsai János neve.

További érv, hogy a számadásban felbukkanó familiárisok között előfordulnak könnyen beazonosítható előkelő, illetve jómódú vagy legalábbis jobbágytartó köznemesi családok sarjai, olyan családoké, melyeknek a Kanizsaiakhoz fűződő kapcsolatát egyszerűen meg lehet magyarázni, de akad olyan familiáris, akit nemcsak rokonságán keresztül, hanem közvetlenül, személyében is tudunk hozzájuk kötni. A dolgozat ismerteti a szóban forgó familiárisokról fellelhető, ezen személyeknek a Kanizsaiakhoz fűződő kapcsolatát bizonyító adatokat.

Azért van szükség az érvek felsorolására, mert nemcsak a Kanizsaiak, hanem elvileg más főurak is szóba jöhetnének, akiktől szintén található számadás a Nádasdy-levéltár középkori anyagában az 1510-es, 1520-as évekből. Ebben az időben csak Kanizsai László és János volt a család nagykorú férfitagja, tehát ez a forrás egyikük pénzküldésait tartalmazhatja, nagy valószínűséggel Lászlóét. Az urak minden bizonnyal részt vettek az 1516. április 24-re összehívott, Budán és a Rákos-mezőn tartott országgyűlésen, mely május derekán ért véget.

A harmadik lajstrom (jelzete: MOL DL 26326) minden bizonnyal budai kereskedő kimutatása az általa Kanizsai László (akkor vasi ispán) számára 1524. március 20. és vélhetően április 1. (esetleg március 28.) között szállított árukról: főleg fűszer, szövet eladásáról értesülünk, de található a lajstromban más mellett narancs és cukor, továbbá egy húszforintos pénzkölcsön is, ez a legnagyobb összeg a listán. Arra, hogy fővárosi kalmár számlájával van dolgunk, abból következtethetünk, hogy Kanizsai az említett időben nagy valószínűséggel Budán tartózkodott, hiszen néhány nappal előbb, március 11-én kötött ott sógorával, bélteki Drágfi Jánossal kölcsönös örökösödési szerződést a király előtt. Más miatt is időztek ezekben a napokban a fővárosban: márciusban a teljes királyi tanács ülésére került sor (vagy legalábbis ebben a hónapban kezdődött az eszmecsere), témája a török veszély volt.

A második fejezet címe *Forrás a magyar királyi kincsek történetéhez 1521-ből*. Ez a kútfő a budai királyi tárnoki házból november 16-án kivett kincsek jegyzéke (jelzete: MOL DF 276719), amely valószínűleg II. Lajosnak menyasszonya, Habsburg Mária számára a királynékoronázás (és talán az esküvő) alkalmából előkészített ajándékait tartalmazza. A drágaságok kivételénél a királynéi kancellár, Gosztonyi János győri püspök volt jelen két báró: Bornemissza János pozsonyi ispán, budai várnagy és Sárkány Ambrus Ónod bárója, zalai ispán, továbbá a leltárt elkészítő Bácsi Miklós, az egri Boldogságos Szűzről elnevezett

társaskáptalan prépostja, királyi titkár társaságában. Négyükben közös az, hogy tagjai a szűkebb királyi tanácsnak.

Sárkány Ambrus királyi diplomatának tekinthető, „mintegy osztrák politikai szakértő”, többször képviselte Ulászlót és Lajost a császári ház tagjaival folytatott tárgyalásokon, kivette a részét Lajos király (és nővére, Anna) frigyének tető alá hozásából is. Ami Máriával való kapcsolatát illeti, nem sorolhatjuk a királyné bizalmas hívei közé, de a viszony közöttük jónak mondható.

A drágaságok kivételénél jelen lévő másik báró, Bornemissza János egyik legfőbb bizalmasa volt II. Ulászlónak, de II. Lajos idejében is azok közé tartozott, akik a leginkább meghatározó befolyással bírtak a királyra és az ország vezetésére. Mária királyné és Bornemissza között azonban a viszony ellenségessé vált, aminek az oka lehetett súlyos érdekellentétük: az uralkodói hatalom megszilárdításán munkálkodó Mária és hívei rossz szemmel nézték befolyását, különösen azt, hogy budai várnagyként kezében tartja a fővárost.

Sárkány és Bornemissza Habsburgokhoz fűződő viszonyán túl az sem kevésbé érdekes, hogy egymással milyen kapcsolatban álltak. Valószínűsíthetően régtől fogva barátok voltak. A Sárkány és Gosztonyi közötti szorosabb viszonyra is vannak adataink. Utóbbi állott legközelebb a királynéhoz kancellárjaként a három főrangú személy közül.

Összefoglalva az elmondottakat: a három főúr a királyhoz, Máriához, továbbá az egymáshoz fűződő bizalmas kapcsolata miatt kaphatta elsősorban feladatul a kincsek kivételének felügyeletét.

A harmadik fejezet címe: *Szentlászlói Túz Osvát zágrábi püspök végrendelete 1499-ből*. Túz korának egyik legjelentősebb egyházfejedelme, 1466-tól 1499. április 16-án bekövetkezett haláláig volt zágrábi püspök. Április 15-én császári palotájában kelt végrendeletét II. Ulászló május 12-i dátummal írta át Budán. A végrendelet legnagyobb horderejű intézkedéseként négy kulcsfontosságú végvár, – Nándorfehérvár, Jajca, Szabács és Szörény – javítási, felújítási munkálataira harminckétezer forintot hagyott a püspök. Kikötötte azonban, hogy ne a királyi kincstartó kezelje a pénzt, hanem a prelátusok, bárók, továbbá a nemes országlakosok, azaz a köznemesek – tehát az országgyűlés – jelöljenek ki erre a feladatra egy vagy több alkalmas személyt, akik becsületesen költik el az összeget. A zágrábi püspökség főtemploma, a Szent István király tiszteletére szentelt zágrábi székesegyház elkövetkezendő munkálataira tízezer forintot adott.

Feltűnő, hogy a püspök testamentumában egyáltalán nincs szó – egy budai házon kívül – olyan ingatlanról, birtokról, amelyet magánföldesúrként birtokolt. Mindenesetre vannak adataink a püspök birtokszerző kísérleteire, kérdés, hogy ezek mennyiben jártak sikerrel.

1492 őszén kezdődött az a nagy per, amelyet a Túz család a Mátyás király által 1481-ben jogtalanul elkobzott birtokaik visszaszerzése céljából indított. Az uralkodó ekkor az újonnan, (nagyjából) egy időben szerzett szlavóniai javaikat vette el. Ezek a birtokok Corvin János kezére kerültek még Mátyás halála előtt. A perrel a család nem érte el célját. Túz Osvát elhunytá után Túz Alfonz, János fia (nem tudjuk, hogy János és Osvát hogyan voltak rokonok) nem látott reményt arra, hogy atyai örökségét ténylegesen visszaszerezze, ezért 1499. október 3-án a birtokokat negyvenezer forintért átengedte az uralkodónak. Aligha fizette ki persze ezt a hatalmas mennyiségű pénzt a király, legfeljebb talán csak elenyésző töredékét. (Túz Alfonz természetesen egyike a végrendelet kedvezményezettjeinek, János viszont már nem élt Osvát halálakor.)

A kilencvenes évek közepén már különösen rossz volt a viszony Újlaki Lőrinc herceg és Túz Osvát között. Meglepőnek tűnik ezért, hogy Újlaki a püspök végrendeletének egyik kedvezményezettje. Talán arról lehet szó, hogy Túz gesztust tett irányába azzal, hogy megemlékezett róla végakaratóban, arról aligha beszélhetünk, hogy összebarátkoztak. A főpásztor valószínűleg semlegesíteni akarta hatalmas ellenfelei egyikét, ha már Corvinnal nem békülhetett ki a fentebb említett per miatt, ezt a Túz és a Dersfi sarjak (utóbbiaknak a gyámja volt) érdekében is meg kellett tennie. Azt, hogy a herceget a kedvezményezettek között találjuk, arra figyelmeztet, hogy nem szabad magától értetődően mind a püspök barátainak tekintenünk azokat, akiről megemlékezik, közöttük lehetnek olyanok, akikhez szorosabb kapcsolat nem fűzte Túzt, de valamilyen érdekből mégis fontosak voltak a számára. A püspöknek olyan barátairól is tudunk, akiről nem szól a testamentumban.

Túz Osvát halála után vagy – nagyobb valószínűséggel – a teljes királyi tanács, vagy az országgyűlés feltételezhetően úgy rendelkezett, hogy a végváraakra hagyott (valójában csak majdnem) harminckétezer forintot egyenlő részletekben kapja meg négy főrangú úr, közülük kettőt ismerünk biztosan, Bakóc Tamás prímást és alsólendvai Bánfi Miklóst. A testamentum Bakócot és Bánfit is mint annak védnökeit (*tutores et defensores*) nevezi meg, csak találgathatunk, hogy a másik két védnök, Kálmáncsehi Domonkos váradi püspök és Somi Józsa temesi ispán kapott-e egy-egy részt a hagyatékából (máskülönben mind a négyen kedvezményezettjei a végrendeletnek). Utóbbi esetében ennek kimutathatóan nem kicsi a valószínűsége. A harminckétezer forintos összeg csak egy kis részének felhasználásáról van tudomásunk, de – a Bánfi által önkényesen felhasznált ötszáz forintot kivéve – nincs információnk arról, hogy azt a testamentum szellemével ellentétesen költötték volna el (a pénz nemcsak a várak építésére, tatarozására ment el, hanem őrségük fizetésére, élelemmel, fegyverrel való ellátására is).

A zágrábi székesegyház építésére hagyott tízezer forint felhasználásáról egy Szegedi Lukács zágrábi püspök (tapasztalt pénzügyi szakember) által valószínűsíthetően 1505-ben készített kimutatás tájékoztat. A számadás annak dokumentuma, hogy a főpásztor és székeskáptalana együttműködött a pénz elköltése során, talán valamelyest ellensúlyozva egymást, megakadályozva, hogy az egyik vagy a másik akarata túlságosan érvényesüljön. Azt mondhatjuk, hogy ezt az összeget is a végrendelező akaratának megfelelően használták fel, legalábbis e kimutatás szerint.

Túz Osvát szervezőképességét, gyakorlatiasságát bizonyítja, hogy halálakor – végrendeletének tanúsága szerint – az ország egyik legnagyobb ingóvagyonát mondhatta magáénak. Ez arra utal, hogy igen eredményesen kormányozta püspökségét. A testamentum végrehajtásáról kevés adatunk van, de ezekből arra következtethetünk, hogy Túz akaratának megfelelően vagy legalábbis annak szellemében igyekeztek eljárni az ország vezetői. A végrehajtás viszont nem volt problémamentes, olyannyira nem, hogy jó negyven évvel később is kérdéseket vetett fel.

A legfontosabb eredmények között természetesen megemlíthetők a forrásközlések, továbbá a végrendelet gyakorlatilag teljes ismertetése is.

IV. Az értekezés tárgyából megjelent publikációk

- 1., *Forrás a magyar királyi kincsek történetéhez 1521-ből*. Fons 12. (2005) 423-442.
- 2., *A Source on the History of Hungarian Royal Treasure from 1521*. Majestas 13. (2005) (Berlin, 2006) 95-116.
- 3., *Három középkor végi számadás a Nádasdy-levéltárból*. Fons 14. (2007) 119-166.